

kten aanslag op
rijver zich zoo
an zijn bronnen,
die onvoldoende
Ook allerlei ter-
Wederdoopers
nder meer inge-

storiekennis die
erie heeft bezig
staan. Dit werkt
vermoedend de
astische uitbeel-

n zijn, als aan
elichting en een
g vooraf was ge-
it zeker op zijn
eerde angst voor
oe gebracht den
recht had.
lijven in de zeer
n te moeten glij-
dingen en toch
one verbeelding
s weer oproept
door een inlei-
zijn; daarvoor is
n tekort in de

dat de taal van
lt. Dit blijkt het
de Bekenntnisse

de-oudste na zijn
arden terugkeert,

ler mijn medebroer-
en op eenen Son-
ta-poorten quamen,
doerwachter ende
hij ons sacht aen-
mosten wij haes-
den verschracken
te doen was. Hij
die Stadt die sal-
ten wij noch veel
lën: Niettemin, wij
ende greepen daer-
die Stadt op den

geteekend:

ank van hun stap-
or de stadspoorten
licht... De deur-
ant: „Maak haast
Waarom gaan de
len de muren der

de land af, als het
wachter argeloos
De poorten dicht
Uit hun ontzetting
schroom door de
el van jonge onbe-
iten. Onder de bur-

donkere wolken
ngen, zich begon-
an het werk. Zij
a de Staten met
tot de stichting
„uyt welken col-
occurrerende be-
En niet te ver-

en zulk een col-
; zij benoemden
curateurs over
n te beoogieren
donnantie op het
tingsbrief en in-
aantal bursalen
legie zou worden
Subregent en een
dispensier.

verden benoemd:
predikant te Am-
tertius, predikant
Henricus Bredius,
rhetorica.
cht in het voor-
en aan de Celle-
d''). Na verschil-
eerste jaren len
en waarbij enkele
voor het collegie
ad men daar, om
n voor den regent,
r en den geluw-
zaal en verschil-
t onderwijs was
emeene studeer-
n een eetzaal en
„
wing in zooverre
uik kon worden
de plechtige in-
ur, en curatoren
lighe sække, ende
n was, met goeder

gers siddert een verraderlijk wantrouwen. En toch
voelen Obbe en Hans dit als hun redding, zoolang
de overheid afwacht. Men durft elkaar immers niet meer
te herkennen nu de poorten de stad tot een val heb-
ben gemaakt.

Bij hun gang over pleinen en door straten en stegen
brandt de tartende zon een beklemmende onrust in
hun harten. Zij beseffen nog niet, dat zij werden inge-
sloten, toen de poort achter hen gegrendeld werd, ze
kennen nog slechts de verholten bedreiging van een
plichtgetrouwen deurwachter.

Ongedeerd bereiken zij Obbe's huis, waar hun komst
een verstomd schrik onder de huisgenooten slaat.
Obbe's huisvrouw vindt de eerste woorden: een kla-
gend waarom?

Een prachtig staal van sobere beschrijvingskunst
is ook het verhaal dat een ontvluchte Dooper
in den kring der broeders doet over het oproer
te Amsterdam.

Dergelijke fragmenten rechtvaardigen de vraag,
hoe het toch komt dat het boek als geheel toch
niet als een totaliteit wordt ervaren.

K.

D. J. G.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

„Christendom en Klassenstrijd“.

II.

„De proletarische Waarheid“.

De Russische wijsgeer, Nicolai Berdjajew, over
wiens nieuwste werk¹⁾ wij den vorigen keer eenige
opmerkingen van meer algemeen aard maakten,
heeft een tijdlang Marx gevolgd, maar zich daarna
van den profet van het moderne socialisme afge-
wend. „Omdat ik,” zoo schrijft hij, „geen mate-
rialist was, kon ik ook geen orthodox marxist
zijn.“

De breuk met Marx veranderde echter aan zijn
anti-kapitalistische en anti-burgerlijke gezindheid
niets. Berdjajew predikt een soort „Christelijk
socialisme”, welks verwerkelijking naar zijn mee-
ning het Godsrijk op aarde brengen zal.

„Het Christendom moet,” luidt de boodschap
van dezen denker, „de verbinding van de Chris-
telijke waarheid met de sociale waarheid zicht-
baar voor de arbeidersmassa tot stand brengen,
en zich tegen de sociale leugen van onzen tijd
keeren, welke zwaar op de arbeiders drukt.“

„Alleen onder deze voorwaarde,” gaat hij voort,
„kunnen de arbeiders voor het Christendom ge-
wonnen worden: Wanneer het Christen-
dom de sociale waarheid der arbeiders
erkent, zullen ook de arbeiders de
eeuwige waarheid van het Christen-
dom kunnen aanschouwen.“

Berdjajew staat met deze uitspraak niet alleen;
ook in religieus-socialistische kringen is zij dik-

1) „Christentum und Klassenkampf“ (Vita Nova Verlag, Luzern).

omsichtigheid ende aendacht, 't selve collegie met
soodanighe cieragie ende pracht aentevangen ende
inaugureren, als behoorlicken ende voor de chris-
telicke gereformeerde religie niet tot ergernisse
soude werden geduyt.“

Dit feest moest „christelyk, betamelijk en Gode
aengenaem worden gevierd” en op 3 October, den
gedenkdag van Leidens verlossing, werd, onder
klokgeklep, van de pui van het stadhuis, den volke
het volgende door den stads-secretaris van Hout
voorgelezen:

„De Burgemeesters en Regeerders dezer stad
„Leyden, laaten eenen yegelycken mitsdeezzen we-
den, dat op Dynsdaghe eerstemende, dewelke
„wesen zal den sesten deezer loopende maent van
„October, smorghens ten negen uyren in den Uni-
„versiteyt alhier, het Collegie der Theologiën, by
„de Heeren Staten van Hollant alhier opherecht,
„openbaerlyken sal werden aengevanghen, begonst
„ende geinaugureert: ten eynde elck eenen die
„taengael, hem daerby mocht laten vinden. Ende
„dat sy, omme 't selve te bequaemer te wege te
„brenghen, den voornoemden sesten geordonneert
„hebben, gelyck sy ordonneren mits desen, tot
„eenen Vierdach: eenen yegelicken bevelende hem
„alsdan van alle uytellicke hantwercken af te
„houden; mer alsoo ten selven daghen voor de
„middage prediciatiën sullen werden gedaen, 'smor-
„ghens ten acht uyren beginnende, tot sodanigen
„plaatsen als men des sonnendachs ghewoon is te
„doen, begeren ende vermanen elck eenen hem
„daertoe ernstelicken ende met eendracht te be-
„geeven, ende God Almachtich (als den eenigen
„Gever alles goeds) vuyrichlicken aen te roepen
„ende te bidden, dat Hem gelieve Synen Godde-
„licken zegen over 't voirschreven collegie uyt te
„storten, opdat 't selve eyntelicke gedye tot groot-
„makingh van Synen heiligen Naem, welvaren van
„'t gemeene beste, stichtinghe ende opbouwinge
„zynder Kercke. Ende sal teneynde voirtz. de
„werckelock ten voirschreven dage ongeluyt blyven.
„Elck segget den anderen voort.

„By my

J. VAN HOUT.”

wijls met kracht verkondigd. „Wij zijn overtuigd”,
betoogde eens de Marburger hoogleeraar, Georg
Wünsch²⁾, dat „wanneer onze taak om de Kerk
met behulp der arbeidersmassa te reformeeren,
mislukt, zij als Kerk Gods haar rol uitgespeeld
heeft. Voor de Kerk slaat het laatste uur... zij
zal een proletarische Kerk moeten worden, of het
is voor altijd uit met haar taak: plaats der
verkondiging van Gods wil te zijn.”³⁾

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat
dergelijke oordeelen een zeer bedenkelijken inhoud
hebben. De verbinding van Christelijke en „men-
scheijke waarheid” heeft altijd groote schade aan
het Christendom berokkend; de historie der Kerk
en die van het menscheijk denken is één indruk-
wekkende waarschuwing tegen zulk een synthese,
welke immers slechts tot stand kon komen in een
milieu, waar de Christelijke waarheid tot een
menscheijke verlaagd was, of de laatste tot een
eeuwige, Goddelijke waarheid verheven.

Hoezeer ook de zorg voor het geestelijk en
stoffelijk welzijn der arbeiders ons moge vervul-
len, hoezeer ook onze harten naar een terug-
keer der afgedoode massa verlangen, hoezeer wij
ook willen streven naar een reformatie op sociaal
terrein, in gehoorzaamheid aan Gods Woord, het
is geheel verkeerd om van de „Kerk” te vorderen,
dat zij zich met „de arbeidersbeweging” verbindt.
In concrete situaties zullen zij elkander kunnen
ontmoeten: de sociale positie harer leden gaat de
Kerk ter harte; de huidige structuurveranderingen
in de economische en sociale wereld, die in het
bijzonder het leven der arbeiders bedreigen, vragen
de volle aandacht van alle belijders van het Chris-
telijk geloof, opdat zij hun krachten zullen inspan-
nen teneinde den levensweg hunner broeders te
effenen, en aan de eischen der sociale gerechtig-
heid te voldoen. Een verbinding of samenwerking,
tot welke socialisten van diverse richtingen her-
haaldelijk oproepen, moeten zij echter beslist
afwijzen.

De afval der arbeidersmassa heeft trouwens die-
pere oorzaken dan menschen als Berdjajew en
Wünsch aangeven. Deze „klasse” bezit, voorzoo-
ver zij in marxistischen zin opgevoed is, een gansch
andere wereldbeschouwing dan de Christ-geloo-
vigen. Zij waant zich boven den dienst van God
verheven, en wil van geen zonde en schuldbelij-
denis weten. Zulk een levenshouding zal niet ver-
anderen, wanneer „de Kerk” het programma der
moderne vakbeweging onderschrijft of helpt uit-
voeren.

Wilen Albert Thomas, de vroegere leider
van het „Internationale Bureau van den Arbeid”,
schreef aan de Conferentie van den „Wereldbond
van Kerken te Praag”, dat een krachtiger activi-
teit der Kerk op sociaal terrein, zeker de sympa-
thie der arbeidersmassa zou hebben en hun hou-
ding welwillender maken, maar op een terugkeer
moest men z.i. niet te veel rekenen. Daarvoor acht-
te hij den afstand te groot. Zij, die de mogelijkheid
tot en den smaak eener hoogere cultuur⁴⁾ verwor-

2) Zie een artikel van Georg Wünsch in het „Zeitschrift für Religion und Sozialismus”, 1930, pag. 298.

De inwijdingsplechtigheid verliep naar wensch;
na de godsdienst oefeningen verzamelden de auto-
riteiten zich op het stadhuis, en trokken van daar,
vooraf gegaan door de beide pedellen, naar de
Academie, alwaar eerst de secretaris van Hout en
daarna de regent een toespraak hielden, die met
een gebed besloten werd; vervolgens begaf men
zich in optocht naar het Collegie, waar de regent
in handen van curatoren den eed aflegde: „het
ambt en de last hem opgelegd getrouwelijk te
dragen, de regelen en wetten van het Collegie
te onderhouden, en de jeugd onder de gehoor-
zaamheid harer wettige overigheid optetrekken in
de religie, die nu ter tyd in den lande openbaar-
lyck geleerd en in de belydenis, catechismus en de
verklaringen der Nederlandsche Christelyke Gere-
formeerde Kercke vervat werd”, en alwaar deze
dag „op de wijze der voorouders” besloten werd
door „een vroolijken maaltijd”, waaraan ook de
reeds aangekomen bursalen aanzaten.

* * *

Werd bij de oprichting het aantal bursalen be-
paald op 31, dit aantal is in 1641 door de Staten
nader vastgesteld op 40. Voor de toekenning van
de beurzen werden aangewezen de leden van den
Staat, als volgt: De Ridderschap en Edelen zes;
de Heer van Warmond twee; de steden Dor-
drecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda,
Rotterdam en Gorinchem, ieder insgelijks twee;
en de steden Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alk-
maar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam,
Medemblik, Purmerend, Den Haag, Oudewater,
Heusden, Naarden, Woerden en Geertruidenberg,
ieder één bursaal.

Om als bursaal te worden opgenomen moest
men tenminste 14 jaren oud zijn, en zóó ervaren
in het Latijn, dat men de hoogleeraren kon ver-
staan, en zich in die taal — want geen andere
werd in het Collegium gesproken — kon uitdruk-
ken. Later werd bij de opname ook eenige kennis
van het Grieksch gevorderd. Verder moest de can-
didaat „niet merkelyk mismaakt van aangezicht,

ven hadden, zouden, meende deze socialist, wel
niet weer de bijzondere dogmata der Kerk willen
omhelzen.”⁵⁾

Deze tragische woorden zijn eveneens een ant-
woord aan allen, die een verbinding van de Chris-
telijke waarheid en de „sociale waarheid” der
arbeiders tot stand willen brengen.

De herovering van de arbeiderswereld, eens
door Kardinaal Faulhaber, de meest doornige
taak der moderne zielszorg en de eigenlijke zorg
van onze zielszorg genoemd, zou, indien deze
synthese als grondslag voor de prediking aan-
vaard werd, geheel mislukken. Zelfs de „aan-
schouwing” van de eeuwige waarheden van het
Christelijk geloof, is in zulk een verbinding on-
mogelijk. De fouten, welke in het verleden begaan
zijn, toen maar al te dikwijls bij de werkzaamhe-
den op sociaal terrein, de leiding van Gods Woord
niet voldoende gezocht werd, moeten ons waar-
schuwen voor soortgelijke afdwalingen naar de
„andere zijde”.

* * *

Voor een zuivere beoordeling van Berdjajew's
vermaning, is het noodig om te weten, wat die
„sociale waarheid” der arbeidersmassa inhoudt,
althans wat hij daaronder verstaat. Nu onder-
scheidt deze denker zich van religieus-socialisten
als Wünsch, door een veel scherpere critiek op
het moderne socialisme en de socialistische be-
weging.

De Marburger hoogleeraar heeft een synthese
van Christendom en marxisme gepropageerd; de
Russische wijsgeer verwerpt echter de leer van
Marx.

Die afwijzing treft in de eerste plaats het „pro-
letarische” waarheidsbegrip, en vervolgens
ook de marxistische anthropologie.

Berdjajew vestigt, zooals menig beoordeelbaar van
„economisch materialisme”, de aandacht op in-
nerlijke tegenspraak, welke de marxistische wijs-
begeerte kenmerkt. Zij ontken immers het bestaan
van vaste waarheden, maar verheft legelijk deze
negatie tot een absolute waarheid.

Zulk een redeneering is onhoudbaar; het rela-
tivismisme verzuimt echter gewoonlijk om de conse-
quenties van zijn eigen theorieën te trekken. Wan-
neer aan al wat het menscheijk denken voort-
brengt, slechts betrekkelijke waarde toegekend
wordt, kunnen ook de formules, welke deze oor-
deelen vastleggen, niet algemeen geldend zijn, heb-
ben ook zij een beperkten levensduur. „De loo-
chening der waarheid keert zich onvermijdelijk
tegen de waarheid der loochening zelf.”

Ook het marxisme heeft het axioma zijner ken-
nistheorie nimmer op zichzelf toegepast, omdat
iedere relativistische ondermijning van zijn prin-
cipes „den wil der arbeidersklasse verzwakken,
haar overwinning bedreigen, en de vitale belangen
van het proletariaat schaden zou”. Daarom meet
het alleen de „burgerlijke ideologieën” met zijn
waarheidsmaatstaf, en onttrekt het zich aan een
vergelijking met de gedachten der „kapitalistische
wereld”.

3) Zie „Stockholm”, 1928, Heft 4, pag. 374.

spraak of leden” zijn. Vóór de opname, waarvoor
de Staten toestemming moesten verleen, moest
de gewone eed als lidmaat der Universiteit worden
afgelegd, en bovendien de belofte: „dat hij man
geworden en tot bekwamen ouderdom gekomen
zijnde, zich vóór alles, 't zij in kerkelijke zaken, of
de scholen en de regeering van die, zou laten ge-
bruiken, ten dienste van den lande van Holland
en Westfriesland, en zich zulks tot geenen tijd aan
iemand's dienst te verbinden, dan met zoodanige
conditie en besprek”.

De heurs werd voor zes jaren verleend. De bur-
saal genoot van de Staten: kosteloos huisvesting,
voeding, bewassing, bij acute ziekten verpleging,
onderwijs en f20 per jaar voor boeken. Kon de
alumnus de overblijvende kosten niet betalen, dan
voorzagen daarin ook wel de Staten, steden of
maecenaten. Geboren Hollanders hadden voor op-
name de voorkeur.

Het ontbijt werd gebruikt ten zeven ure, het
middagmaal ten elf ure en de avondmaaltijd ten
zes ure; hij alle maaltijden had de regent de
leiding.

De bursalen bezochten de collegiën der hoog-
leeraren aan de Universiteit, maar ontvingen ook
onderwijs van den regent, den sub-regent en — als
die daartoe de bekwamheid bezat — van den
schaffmeester. Ze mochten gedurende de vacantiën
desverkiezende in het Collegium blijven en hunne
studie onder leiding van den regent voortzetten.

Langzamerhand steeg het aantal bursalen ver-
boven de 40, daar op den duur elk, die zulks ver-
koos, zijn pupillen in het Collegium kon besteden,
als er plaats was, tegen betaling der kosten, mits
op den gewonen eed en onderwerping aan de or-
donnantien; ook door particulieren werden er
beurzen gesticht, waarvan zij zelve, doch met
consent der Staten, de collatie hielden.

Leiden.

J. DE LANGE.

De socialistische levensbeschouwing behoort volgens Marx tot een „hogere orde“; haar stellingen richten, aldus zijn betoog, al wat het burgerlijk denken in gebondenheid aan de stoffelijke omstandigheden en door het klassenbelang gedreven, voortgebracht heeft. Zij zal, verzekeren haar aanhangers, deze „knechtengestalten“ overwinnen, en, wijl zij „zuivere waarheid“ is, aan de menscheid vrede en geluk schenken.

Het Marxisme toont duidelijk dat een utilitaristische waarheidsopvatting met menscheit vergoeding samengaat. Deze leer, welke zich als de uitdrukking van den wil der arbeidersmassa aandient, en zich de verdedigster van de belangen dezer „klasse“ noemt, verklaart het „proletariaat“ heilig, niet bevestigd door de zonden der „kapitalistische samenleving“, en meent nu dat zij daarom algemeen-geldend is.

Zoo tracht de mensch immer de vernedering, welke hij de waarheid laat ondergaan, wanneer hij haar aan een bepaalde groep bindt, weer weg te nemen, door die groep „bovenmenselijke“ eigenschappen toe te kennen. In werkelijkheid echter wordt de waarheid door deze hernieuwde loochening van haar Oorsprong, nog meer geweld aangedaan.

De nationaal socialist, die alleen datgene recht noemt, wat voor het ras „nuttig“ is, plaatst zijn volk hooger dan alle andere volken, en verheft zich op zijn „goddelijke afkomst“.

De marxist, die de „proletarische leer“, welke hem triomf en macht belooft, als het edelste goed prijst, want zich den verlosser der wereld en den drager der absolute waarheid. Een grof machtsmisbruik, een wrede terreur is van deze zelfvergoding het vreeselijke gevolg; de idolenvereerder kent geen barmhartigheid.

Ook Berdjajew heeft een tijdlang gedacht, dat de arbeidersmassa een „bizondere structuur“ bezit, welke „voor de openbaring der waarheid“ gunstig is. Zelfs na zijn breuk met Marx behield hij de overtuiging, dat deze „klasse“, door „iedereen uitgebuit en zelf van den wil tot uitbuiting vrij“, een bevoorrechte positie op geestelijk terrein inneemt. In het „proletarische bewustzijn“, zou, zooals hij het uitdrukt, „het reële, psychologische bewustzijn met het transcendentale“ samenvallen; zou de „absolute waarheid van het transcendentale bewustzijn zich voor het individuele openen“. Bij de arbeiders zouden de „sociaal-psychologische voorwaarden“ aanwezig zijn, „onder welke de kennis der transcendentale waarheid verworven“ en „de strijd om het transcendentale goed“ tot een goed einde gebracht kan worden.

„De levenservaringen“, zoo heet het dan verder, „hebben mijn verwachtingen weerlegd“. Berdjajew kwam eindelijk tot het inzicht, dat de voorwaarden voor de kennis der waarheid, niet aan een bepaalde klasse gebonden zijn, en ook dat de sociale positie der arbeiders hen „geen deugd garandeert“, dat „een klasse als zodanig naar zijn wezen niet goed is“. De arbeidersmassa, zegt hij, bestaat uit menschen, die precies zijn als alle andere menschen. „Men vindt in haar midden goeden en slechten, wijzen en dommen, goedaardigen en kwaden, edelen en laagstaanden — menschen met alle deugden en zonden, hartstochten en zwakheden“.

Dat heeft Marx altijd fel bestreden. De profeet van het moderne socialisme verheerlijkte het „proletariaat“ als een „Messiaansche klasse“, welke de roeping en het vermogen had om „den duizendjarige toestand van zonde, waarin de samenleving verkeerde, te overwinnen en het rijk van gerechtigheid op aarde te stichten“.

Aan dit proletariaat zou dan de absolute waarheid ten deel gevallen zijn, „wijl het boven goed en kwaad, juist en onjuist verheven is“. En „simpel omdat Marx... zijn eigen bewustzijn met dat van het messiaansche proletariaat geïdentificeerd heeft“, verliet hij zijn „theorie van den klassenstrijd, en de zoogenaamde materialistische opvatting der geschiedenis tot een absolute waarheid“.

Nog steeds gaan de verdedigers der revolutie met die menscheitverheerlijking voort. De tegenwoordige menscheit beleeft de smartelijke gevolgen van hun heilloos werk. Het maakt in het geheel geen verschil of hun afgod de klasse of het ras is: wanneer de mensch het recht opeischt om zelf te bepalen wat waarheid is, begint hij het grootste onrecht, en treedt hij meedoogenloos op tegen allen, die hem niet willen dienen.

Berdjajew heeft ingezien, dat die menscheitvergoeding de menschen in het verderf stort. Zijn bekentenis, dat de zonde in alle „klassen“ heerscht, staat lijnrecht tegenover het marxistische geloof in de wereldverlossende macht en taak van het proletariaat.

Dit oordeel verkreeg hij echter pas na een lange, moeilijke worsteling. De Russische wijsgeer zoekt

zijn wijsheid niet bij de Schrift, die de levenswaarheid, welke hij nu belijdt, op iedere bladzijde leert. Wie niet luistert naar het Woord, dat de zondige natuur van den mensch ontleedt, opdat deze de uitgestrekte reddende hand van Christus zal zoeken en grijpen, wacht een leven vol smartelijke teleurstellingen, waarin „alle verwachtingen“ weerlegd worden.

Berdjajew verwerpt de marxistische leer, en erkent nu dat haar „waarheidsbepaling“ een vertreding van Gods geboden beteekent. Een verbinding tusschen het Christelijk geloof en de „proletarische waarheid“ zoekt hij dus niet meer.

Den volgenden keer hopen wij den weg te beschrijven, welken deze denker thans inslaat.

A.

B. t. B.

UIT DE HISTORIE

Groote Tudor-Figuren

(Schetsen uit den tijd der Reformatie in Engeland en Schotland)

XI.)

Reformatie, Contra-Reformatie en..... Kaapvaart.

In de tweede helft der zestiende eeuw begint de Contra-Reformatie.

De Roomsche Kerk trachtte zich te herstellen van den schok en de verwarring, in haar gederen veroorzaakt door den eersten, onstuimigen aanloop der Reformatie, waaraan wereldlijke vorsten en grootten, met een begeerig oog op de macht en de rijke bezittingen der Kerk, of soms ook uit nobeler, godsdienstige motieven, veelvuldig steun hadden verleend.

Het Concilie van Trent versterkte de positie der Roomsche Kerk naar binnen en naar buiten; van de door zeer velen, Roomschen en Protestanten, gehoopte hereeniging der godsdienstige gescheidenen was, vooral door de houding der Pauselijke Curie, niets gekomen, de toestand had zich verduidelijkt, de grenzen waren scherp getrokken, en de Roomsche Kerk kon zich niet alleen bezinnen op een welbewuste verdediging van haar positie, maar ook op een tegenaanval om het verloren terrein te herwinnen.

Het leger voor dien tegenaanval was reeds daar. In de laatste zittingen van het Concilie van Trent waren reeds vertegenwoordigers er van verschenen: de Jezuiten-orde, gesticht door den Spanjaard Ignatius de Loyola, had in Trento de Pauselijke doelstellingen helpen realiseeren, en vormde het leger, dat thans, in blinde gehoorzaamheid aan de superieuren, overal zou trachten de Reformatie terug te dringen; de Contra-Reformatie was begonnen.

Roomsche vorsten moesten daarbij de helpende hand bieden. De, lichamelijk en geestelijk zwakke, laatste leden van het oude Fransche koningshuis der Valois, waren als riet, dat door den wind heen en weder bewogen werd: Roomsche van geloof, maar anti-Habsburgsch in de politiek, onzedelijk, uitgemaakt, met een verontrust geweten en een trouwelooze, hen beheerschende Italiaansche moeder, een Medicis van Florence, giftmengende parvenue onder de vorsten van Europa, lieten Frans II, Karel IX en Hendrik III zich meer leven, ook politiek, dan dat ze hun lot in hun eigen handen namen, en het waren de trotsche Guises, wier nicht, Maria Stuart van Schotland, de gemalin, weldra de weduwe van Frans II, voor den Roomschen aanval een der belangrijke stukken op het schaakbord was, die in Frankrijk den strijd leidden tegen de „ketterische“ Hugonoten onder De Coligny, straks onder Hendrik van Navarre. De Guises gaan ten onder, doch als Hendrik van Navarre Parijs „wel een mis waard“ vindt, is de worsteling in Frankrijk toch in beginsel door Rome gewonnen: deze Hendrik van Navarre, met wien als Hendrik IV het huis Bourbon den Franschen troon beklimt, is nog ridderlijk genoeg om zijn vroegere geloofsgenooten het Edict van Nantes toe te staan, maar hun kracht is door zijn afval gebroken, en zijn kleinzoon, Lodewijk XIV, heft straks het Edict op en roeit het Protestantisme in Frankrijk vrijwel uit.

Ook in de landen der Oostenrijksche Habsburgers, met name in Oostenrijk en Zuid-Duitschland, wordt het Protestantisme — hier het Lutheranisme — teruggedrongen.

De Spaansche Habsburger, Filips II, had in eigen land geen last: daar had het absolutistische koningschap, met het vreeselijke werktuig der Inquisitie, de Hervorming in de kiem gesmoord.

Maar in zijn Nederlandsche gewesten was het anders: daar had zijn vader, Karel V, tevergeefs getracht het absolutisme te vestigen, en daar stuitte hij, Filips, op het Calvinisme, de eenige richting onder de Protestanten, die een ineenluitende wereldbeschouwing tegenover de Roomsche kon stellen: die van de Souvereiniteit Gods en van de souvereiniteit in eigen kring, van de rechten,

maar ook de plichten van den vorst, van de plichten, maar ook de rechten van het volk; van de democratie — in den goeden zin van dit thans zooveel misbruikte woord — tegenover het absolutisme in kerk en staat.

En dan lag daar tegenover zijn rijke, maar opstandige, Nederlandsche bezittingen het groote eiland waar heerschte de ketterische koningin, die zijn aangeboden hand had versmaad; die geen Roomsche vorst eigenlijk als de wettige koningin van Engeland kon erkennen, zonder den Paus in het aangezicht te slaan; die zelf maar een lauwe Protestante was, doch op de Protestanten moest steunen en hen wederkeerig moest sterken in den strijd tegen Rome terwille van haar troon, die rustte op de liefde van de fel anti-Roomsche meerderheid van haar volk; en met wie toch noch de Roomsche Valois, noch hijzelf eigenlijk dorsten te breken, uit vrees haar te drijven in de armen van den tegenstander: het was de rivaliteit tusschen de huizen van Habsburg en Valois, die menschelijkerwijs gesproken het Protestantisme in de Nederlanden en in Engeland heeft gered en voor de vestiging in Amerika bewaard. We weten, hoe Willem van Oranje's politiek zich daarnaar richtte. En ook Elizabeth heeft er van geprofitteerd.

Zoo kon zij, met haar uiterst handige politiek van geven en nemen, de Valois en de Guises verzwakken door de Hugonoten spaarzaamelijk te steunen; zoo kon ze Filips in toom houden door de — eigenlijk door haar verafschuwde — Calvinistische strijders in de Nederlanden te begunstigen, zij het meer negatief dan positief: meer door oogluikend toe te laten dat haar avontuurlijke onderdanen op eigen risico — soms ook met haar geheimen steun — de Spanjaarden in de Nederlanden en in de Indiën bestookten, dan door het zenden van directe hulp. Toen ze eindelijk, — in de zending van Leicester — tot het laatste besloot, was het, omdat de tegenstelling zich zoo ging toespitsen, dat een openlijke breuk toch niet meer te vermijden was; die dan ook snel volgde toen.

Maar reeds vóór dien tijd, vóór de Armada dus, was Elizabeth alzo reeds een belangrijke factor in den strijd tusschen Reformatie en Contra-Reformatie; werd zelfs hoe langer hoe meer beschouwd als de leidster van het Protestantisme in zijn worsteling tegen Rome.

De groote Paladijn van Rome was Filips II. En de hartader van zijn macht werd bedreigd door de koene zeevaarders van het eilandrijk, die hem troffen in zijn Amerikaansche bezittingen, en de onontbeerlijke schatten, die hem vandaar werden toegevoerd op rijkbeladen vloeten — de „zilverbloeten“ — trachtten te onderscheppen.

Hoe moeten we die ondernemingen — dikwijls plundertochten — van de Hawkins en de Raleighs en de Drakes beschouwen?

Tot recht begrip hiervan moeten we ons de toestanden op maritiem gebied in dien tijd goed voorstellen.

Het begrip van de vrijheid der zeeën, welke Grotius in het begin der volgende eeuw zou verdedigen, was nog niet begonnen te dagen in den tijd van Elizabeth.

In de Middeleeuwen lezen we van Englands eersten grooten dichter, Geoffrey Chaucer, die een tijdlang in diplomatieken dienst was, dat hij in 1372 met twee andere gezanten door Koning Eduard III naar Genua wordt gezonden, om daar te onderhandelen over de aanwijzing van een Engelsche haven, waarin de Genuesische schepen zouden kunnen komen zonder overlast. De zee was een soort van jachtterrein, waarin degene, die zich er op waagde, beurtelings — al naardat de omstandigheden hem gunstig of ongunstig waren — de positie van jager of wild kon komen in te nemen, en als men veilig wilde binnenvallen in de haven zelfs van een bevriend land, dan was het noodig een en ander vooraf bij verdrag te regelen.

Hoewel de toestand in de eeuw van Elizabeth in dit opzicht wel verbeterd was, waren er toch nog veel van die oude opvattingen blijven hangen. Het „vuistrecht“ — de toestand dat ieder, individueel, het „recht“ in eigen handen nam — was door de lofwaardige pogingen van de Kerk, door stedenbonden als de Hanze en daarna door de opkomende macht der vorsten, op het land hoe langer hoe meer terug gedrongen, maar ter zee heerschte het nog veelszins: nog in Elizabeths tijd werd het als rechtmatig beschouwd, dat eigenaars van schepen, die overlast hadden ondervonden van schepen van andere naties, hun schade gingen verhalen op onderdanen van die naties, om het even of die er zelf schuldig aan waren of niet.

Nu eischten de Spanjaarden Amerika en de Amerikaansche zeeën op als hun rechtmatig eigendom. Frans I had in zijn oorlogen met Karel V kaperbrieven uitgegeven om de Spanjaarden in Amerika te verontrusten, en toen die oorlogen ten einde en Frans en Karel ter ziele waren, en ook Filips II na den vrede van 1559 met Frankrijk uiterlijk in vrede leefde, gingen die Fransche kapers, nu feitelijk naar onze begrippen doodgewone zeeroovers geworden, toch met hun bedrijf voort. Het idee bestond, dat wat in Europa gold, op de wijde zeeën, inzonderheid daarginds bij en

4) Het zou ons te ver voeren om te onderzoeken of de uitdrukkingen „transcendentaal bewustzijn“ e.d. hier goed gebruikt zijn. Berdjajew bedoelt, om het eenvoudig te zeggen, een „bovenmenselijke“ bewustzijn, dat de bron der zuivere waarheid is, en haar inhoud bepaalt. De transcendentale waarheid is bij hem zooveel als de „goddelijke waarheid“.

1) De voorafgaande opstellen werden geplaatst in den 15en jaargang van ons blad.

vooral aan kracht hadden ons stand, eigen

En nu d de Bloedig in zijn gro makt. Spa van hun p Protestan naar avon pansie de rijk de zee wereld, do baarljker gaf — was land? hun koni de heersch betrekkelj en plunder zeeën, ook in vrede m wen als e volk en ge tusschen Want zo lijke pirate heid en v lisme en waardige toek verk komst mek Treslong, nauwe zee Willem v in oorlog van Hspa tijd had ge meestal vo De Enge — straks met neven stichting v wetigheid te vaster wedervoor Maar hi

ZEN

Wij zijn worsteling word dez

In het g een groot Toch is ha en daar h door het v optreedt belijdenis beweging het heil

De strijs spitsen. Zending dit direct

De Prot en zij spar wordt de het spel s de Protest nen. Dat

Wij wil ken. Zeke dat de ge ginsel der door God enkele zee uitgebreid Zendingsv pen, sprec

Maar a het ideaa gelijk ver king van wj zullen zijn. Wan gedaan, c het bewu een ieder hij bewus weldige t dragen.

Dan ee ding gesp door alle voor hoof

Dat hoe